

Date: 27th November-2025

NAVOIYNING MA'RIFAT YO'LI "LISON UT-TAYR" VA MA'NAVIY SAFAR

Ilmiy rahbar: TerDPI o'qituvchisi **Saitmurodova.S**

Mualliflar: TerDPI Tillar fakulteti O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi 4-bosqich talabalari

Jo'raqulova Ma'mura, Ergasheva Nasiba, Nafasova Sojida

Annotatsiya: Ushbu maqola "Lison ut-Tayr" dostoniga va u orqali insonning ma'naviy-tasavvufiy safariga bag'ishlangan. Asarda qushlar ramzi yordamida hayot, ruhiy poklanish va kamolot yo'li tasvirlanadi; maqolada esa dostonning struktura va obrazlari tahlil qilinib, har bir bo'lim, bob va hikoya muallifning tasavvufiy va badiiy dunyoqarashini ifodalashi ko'rsatib beriladi. "Lison ut-Tayr" — nafaqat nazmiy asar, balki ruhiy ma'rifat, insoniy kamolot va ichki poklanish sari yo'l; maqola aynan shu yo'lni anglashga yordam beradi, shuningdek asarning ramziy-tasavvufiy mohiyati, obrazlar va majozlar orqali ma'naviy o'sishga chaqiriq ekanini yoritadi.

В данной статье анализируется поэма «Lison ut-Tayr» как путь духовного и нравственного совершенствования человека. Через аллегорию птиц, их путь к Симуругу, автор показывает этапы очищения души и стремления к истине. Статья рассматривает композицию и символическую систему поэмы, подчеркивая, что каждая глава и образ — часть единой мистико-философской концепции. «Lison ut-Tayr» предстает не просто как художественное произведение, а как наставник по духовному пути; статья помогает читателю осознать её глубокий смысл и внутреннее послание.

This article examines "Lison ut-Tayr" as a profound spiritual and moral journey of the human soul. Using the allegory of birds seeking the Simurgh, the poem maps the stages of inner purification, self-knowledge and ultimate spiritual realization. The article analyzes its composition, symbolic imagery, and the way each episode contributes to a coherent mystical-philosophical vision. "Lison ut-Tayr" thus appears not merely as a poetic work, but as a guide to spiritual awakening; this article helps readers appreciate its symbolic depth and the universal message of striving for inner perfection.

Kalit so'zlar: Ma'rifat, Ma'naviy safar, Lison ut-Tayr, Tasavvuf, Ramziy obrazlar, Ruhiy poklanish, Inson kamoloti, Allegoriya, Badiiy tahlil, Filosofik g'oya

Kirish

Inson ruhiy olamining murakkab va boy qatlamlarini anglash har doim adabiyotning muhim vazifalaridan biri bo'lib kelgan. Shu nuqtai nazardan, Navoiyning "Lison ut-Tayr" asari insonning ichki dunyosi va ma'naviy sayohatini tushunishda o'ziga xos yo'l ko'rsatadi. Ushbu maqolada asarning ramziy obrazlari, hikoya tuzilishi va tasavvufiy g'oyalari tahlil qilinib, u orqali inson ruhiy poklanishi va kamolot sari intilishi qanday aks etganligi ko'rib chiqiladi. Maqola o'quvchiga dostonning ma'naviy mohiyatini anglash, uning falsafiy va badiiy qatlamlarini sezish imkonini beradi.



Asosiy qism

Alisher Navoiy o'zbek mumtoz adabiyotining eng buyuk namoyandasi bo'lib, uning ijodi badiiy go'zallik, falsafiy chuqurlik va tasavvufiy fikrlarni uyg'unlashtiradi. U asarlarida inson ruhiyati, ma'naviy o'sish va axloqiy kamolot masalalarini chuqur yoritgan. Navoiy so'z san'ati va lug'at boyligi orqali nafaqat badiiy obrazlarni, balki falsafiy va ma'naviy mazmunni ham o'quvchiga yetkazadi. "Lison ut-Tayr" dostoni shoirning ruhiy va tasavvufiy tajribasining eng to'la ifodalaridan biri bo'lib, unda insonning ichki dunyosi, ma'naviy sayohati va ruhiy poklanishi ramziy shaklda tasvirlangan.

Doston 1498–1499 yillarda yozilgan bo'lib, yaratilish davri o'sha davr Islom-tasavvuf an'analari va adabiy ta'sirlar bilan chambarchas bog'liqdir. Navoiy bu asarni Mantiq ut-Tayr dostoniga javob tariqasida yaratgan bo'lib, unga o'zining falsafiy va ma'naviy qarashlarini qo'shgan. Asar aruz she'riyatining murakkab vaznida yozilgan bo'lib, uning baytlari inson ruhining izlanishi va poklanish yo'lini ramziy tarzda ochib beradi. "Lison ut-Tayr"da qushlar ramzi orqali inson ruhiyati va uning ichki kechinisllari ko'rsatiladi. Qushlar Semurg' sari yo'l oladi, sayr davomida ular Talab, Ishq, Ma'rifat, Tavhid, Hayrat, Faqr va Fano kabi vodiylardan o'tadi. Bu harakatlar insonning ichki sinovlari, ruhiy qiyinchiliklari va poklanish jarayonini ifodalaydi. Yo'ldan adashgan qushlar insonning dunyoviy illatlari yoki zaifliklarini ko'rsatadi. Nihoyat, sayrni yakunlay olgan qushlar Semurg' ekanliklarini anglab, ruhiy yetuklikka erishadi va bu "komil inson" tushunchasini ramziy qiladi. Asarda qahramonlar — qushlar — har biri alohida ramziy ma'noga ega. Ular ruhiy izlanish, ichki ehtiyoj, poklanish, mehr-e'tiqod va kamolot sari intilish timsolidir. Ularning xarakteri o'zgaruvchan bo'lib, ba'zi qushlar yo'ldan adashadi, boshqalari esa ma'naviy mukammallikka erishadi. Navoiy qushlar orqali inson ruhining turli holatlarini — izlanish, isyon, tavba va poklanish, zaiflik va ulug'vorlikni — ifodalaydi. Shu tariqa asar nafaqat badiiy, balki didaktik va ma'naviy ahamiyatga ega bo'ladi. "Lison ut-Tayr" inson ruhiyati va ma'naviy yo'lini tasvirlaydigan falsafiy va tasavvufiy asar sifatida o'quvchini ichki olamiga e'tibor qaratishga undaydi. Qushlar ramzi, hikoyalar va tasvirlar o'quvchiga ruhiy poklanish, izlanish, kamolot sari intilish va haqiqiy inson bo'lish yo'lini anglash imkonini beradi. Asar odamni faqat tashqi dunyo emas, balki ichki dunyo, qalb va ma'naviyatga e'tibor qaratishga chaqiradi, bu jihatdan u bugungi kunda ham zamonaviy o'quvchi uchun dolzarb ahamiyatga ega.

Alisher Navoiy "Lison ut-Tayr"ni yaratayotgandagi tasavvufiy va falsafiy qarashlari, uning she'riy-uslubiy yondashuvi ham — asarning nafaqat badiiy, balki ruhiy yo'l-yo'riq sifatida qabul qilinishini ta'minlaydi. Asarda ishlatilgan ramzlar va obrazlar — qushlar, ularning sayri, vodiylar, oyatlar yoki rivoyatlar ifodalari orqali — ruhiy kamolot, nafsni jilovlash, egoning yo'qolishi (fanâ), ma'rifatga erishish, va nihoyat — "komil inson"ga aylanish kabi tasavvufiy tushunchalar she'riy til bilan boy va chuqur shaklda talqin etilgan. Doston muqarrarlik bilan "asrlar kesishmasi" — o'tmish tasavvufiy an'analari, klassik Sufi tafakkurini, o'sha davr Ijtimoiy-ma'naviy sharoitini va shoirning shaxsiy ruhiy izlanishlarini uyg'unlashtiradi. Shunday ekan, "Lison ut-Tayr" nafaqat



Date: 27th November-2025



adabiy asar, balki zamondagi o'quvchi uchun ham "ruhiy reja" bo'lishi mumkin. Tahlilchilarning fikricha, "Lison ut-Tayr"da ko'rsatilgan sayr — qushlar sayri orqali — haqiqiy sayr: ya'ni inson ichki sayri, qalb sayri; qushlar har bir "vodiy"dan o'tadi — bu vodiylar metaforik ravishda inson ruhining turli holatlari, sinovlari va poklanish bosqichlarini ifodalaydi. Udumiy tahlillarga ko'ra, asar "taromiqat" (dispersiya), "ego" (nafs), "dunyoviy illatlar"dan voz kechish va "ruhiy va axloqiy uyg'unlik"ka intilish haqida — zamonaviy kontekstdagi dolzarb masalalarni ham ko'taradi. Bu jihatdan, Navoiy asari ham din-tasavvuf muhiti mahsuli, ham universal insoniy ma'rifat merosi sifatida qaraladi. She'riyat va til jihatidan ham "Lison ut-Tayr" muraqqatlidir: undagi eski turkiy tilning leksik va grammatik qatlamlari, arxaik shakllar, shoirning mahorati — bular ko'pchilik tahlillarda alohida ta'kidlanadi. Bu til uslubi, aruz vazni va musaddas she'riy shakl — dostonning ma'naviy mazmunini, ramziy yukini yanada chuqurroq ifodalashga xizmat qilgan. Bundan tashqari, zamonaviy tadqiqotlarda "Lison ut-Tayr" aslida "ma'naviy va ijtimoiy birlik", "odamlar orasida hamjihatlik", "inqilob emas — ichki uyg'unish" g'oyasini targ'ib qiluvchi asar sifatida ham ko'riladi. Qushlarning bir maqsad sari yo'l olishi, birlashishi — shoir ijtimoiy birlik, adolat, saxiylik, mehr-oqibat kabi insoniy fazilatlarni ham ma'naviy kontekstda ko'taradi. Shuningdek, "Lison ut-Tayr" o'quvchi va talaba uchun — nafaqat estetik zavq, balki ichki qayta tug'ilish, ruhiy tarbiya, ma'naviy izlanish yo'llarini ko'rsatuvchi doston. U ko'p hollarda ta'limiy sifatga ega bo'lib, insonning dunyoviy oldingilaridan ajralib, chuqur ichki hayotga ham nazar tashlashga undaydi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, "Lison ut-Tayr" dostonida Navoiy inson ruhining ma'naviy sayohati va ichki kamolot yo'lini tasvirlagan. Asar ramziy obrazlar, qushlar sayri va tasavvufiy g'oyalar orqali o'quvchiga ruhiy poklanish, izlanish va kamolot sari intilishni anglash imkonini beradi. Xulosalovchi jihatdan aytganda, doston nafaqat badiiy asar, balki inson ma'naviyati va axloqiy dunyoqarashini shakllantiruvchi yo'l-yo'riq sifatida ham ahamiyatlidir. Shu tariqa, Navoiy ijodining bu noyob namunasi bugungi kunda ham o'quvchiga ruhiy tarbiya va ma'naviy boylik bag'ishlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Tohirova Umida Akramovna. "Alisher Navoiyning 'Lison ut-Tayr' asari mazmuni." – (maqola).
2. Ergashev Sardor Kosimovich. "Alisher Navoiyning 'Lison ut-Tayr' asaridagi eski turkiy tilga oid leksik va grammatik shakllarning zamonaviy transformasiyalari."
3. Alisher Razzoqov. "'Lison ut-Tayr' dostoni kompozitsiyasi va obrazlari uyg'unligi."
4. Nurboy Jabborov. "'Lison ut-Tayr' da muallif konsepsiyasi talqini."
5. Norova Nasiba & Mustafoyeva Nigina. "'Lison ut-Tayr' va 'Qush Yo'li' dostonidagi qushlar timsolining qiyosiy tahlili."
6. Marjan Usenovna Kushkarbekova. "The Image of Magical Birds in Alisher Navoi's Works."

Date: 27th November-2025

7. Suhrob Rustamovich Abdusalimov. “The Artistic and Sufi Essence of the Concepts of Heaven and Earth in Alisher Navoi’s ‘Lison ut-Tayr’.”
8. Maftuna Ochilova. “Interpretation of Patience in Alisher Navoi's ‘Layli and Majnun’ and ‘Lison ut-Tayr’.”

